

Хрідочкін Андрій Вікторович,
завідувач кафедри права Дніпровського
гуманітарного університету, доктор
юридичних наук, доцент

МІСЦЕ ПРАВЗАСТОСУВАННЯ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ НОРМ

В сучасній теорії права склалося єдине розуміння правозастосування як однієї з форм правореалізації, потреба в якій виявляється у випадку, якщо адресати правових норм не можуть реалізувати свої права та обов'язки безпосередньо. На відміну від «природних» або безпосередніх форм правореалізації, правозастосування завжди має свої особливості, не притаманні жодній іншій з форм реалізації права. У цьому сенсі правозастосування слід сприймати як опосередковану форму правореалізації, що відрізняється від безпосередньої реалізації обов'язковістю та наявністю відповідної форми [1, с. 21]. Цей спосіб та форма визначаються державою залежно від мети та інтересів, окреслених на етапі створення правового припису.

Існує і принципова різниця між правотворчістю і правозастосуванням. Справа в тому, що правозастосування охоплює конкретні, чітко визначені суспільні відносини. В процесі застосування норми права здійснюється конкретизація (індивідуалізація) її змісту стосовно поодинокого випадку та індивідуально визначених суб'єктів правовідносин. Це, у свою чергу, дозволяє вести мову про наявність нормативного та індивідуалізованого (казуального) способів правового регулювання, які взаємодоповнюють один одного. Суттєве юридичне значення індивідуально-правової діяльності, яка здійснюється компетентними органами держави обумовлює належність правозастосування до елементів механізму правового регулювання, саме ця діяльність дозволяє розмежувати правотворчість та індивідуально-правове регулювання.

Таким чином, правозастосування та правотворчість є двома самостійними різновидами правового регулювання, які характеризуються як спільними так і відмінними рисами. Зокрема, спільні риси правозастосування і правотворчості полягають у тому, що вони: у будь-якому випадку регулюють відносини між суб'єктами права; засновані на особливому соціальному регуляторі - праві; є правомірною діяльністю; забезпечуються правовим захистом; мають вольовий характер, який, поперше, є виявом законодавця (більшою мірою при нормативному регулюванні), а по-друге, виявом волі самих учасників, що значною мірою притаманне індивідуально-правовому регулюванню.

Відмінність же цих видів правового регулювання полягає в тому, що: регулювання відносин відбувається на різних рівнях: нормативне поширюється на необмежене коло осіб, має загальнообов'язковий характер на відміну від індивідуального регулювання, яке поширюється на чітко визначену особу, тобто має

персоніфікований характер; відмінними є засоби, за допомогою яких здійснюється правове регулювання і які мають нормативний та індивідуальний характер відповідно; різняться і суб'єкти, які здійснюють правове регулювання [2, с. 164]. Суб'єктами нормативного регулювання є суб'єкти нормотворчості, які мають чітко встановлені статус і повноваження. Коло ж суб'єктів індивідуального регулювання значно ширше - це уповноважені громадяни, громадські організації, державні органи та посадові особи. Відповідно більш ймовірною є варіативність поведінки цих суб'єктів, більш оперативними і спеціалізованими є їх рішення та діяння. За певних умов зазначені суб'єкти, не володіючи правотворчими повноваженнями, мають право регулювати конкретні правовідносини в індивідуальному порядку, проте в межах і на основі відповідних нормативних приписів.

Отже, безперервність взаємодії між вихідними елементами та кінцевим результатом механізму правового регулювання може бути досягнуто тільки тоді, коли до цього процесу підключаються відповідні оперативні засоби, що безпосередньо забезпечують перетворення нормативної можливості права в дійсну впорядкованість суспільних відносин. Цінність правозастосування полягає у забезпеченні такої безперервності, подоланні жорсткості та одноманітності загально-нормативного регулювання, підвищення гнучкості механізму реалізації права.

У передбачених законодавством випадках застосування права є необхідною умовою реалізації правових норм, внаслідок чого відбувається упорядкування суспільних відносин [3, с. 53]. Це діяльність, що здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями (прокуратура, суд, національна поліція, Президент, голова місцевої адміністрації, слідчий, ректор та ін.), які задовольняють потреби всього суспільства, тобто діють у публічних, а не лише у своїх особистих інтересах. Такі суб'єкти займають активну провідну позицію в розвитку правозастосовних відносин. Громадяни не є суб'єктами правозастосування, проте право може застосовуватися з їх ініціативи (наприклад, подання заяви про скоєне правопорушення, позовної заяви до суду та ін.). Правозастосування здійснюється вказаними суб'єктами в «чужому інтересі», в порядку і процесуальних формах, встановлених законодавством. Воно являє собою не одноразовий акт, а процес, що складається з послідовних стадій. Завершується правозастосовна діяльність винесенням індивідуального юридичного рішення у формі акта застосування норми права, обов'язковість виконання якого забезпечується примусовою силою держави (вироком, рішенням суду, розпорядженням тощо). У сфері цивільних відносин особа, зацікавлена у винесенні правозастосовного акта, має право на будь-якій стадії відмовитися від його реалізації, якщо це не суперечить закону. Наприклад, наказ господарського суду вона може не направити на рахунок боржника і, таким чином, не реалізувати своє право отримати

борг за допомогою правозастосовного органу. Отже, слід розмежовувати ознаки обов'язковості і примусовості виконання правозастосовних актів.

За загальним правилом безпосередня реалізація норм права здійснюється без участі органів держави. Однак у багатьох ситуаціях суб'єктивні права і юридичні обов'язки не можуть виникнути і реалізуватися без державного втручання, що і являє собою правозастосовну діяльність [4, с. 35–36]. Це відбувається: коли передбачені юридичними нормами права і обов'язки у конкретних осіб можуть виникати тільки після винесення індивідуально владного рішення державного органу (наприклад, пенсію громадянину призначають на підставі постанови органу соціального забезпечення; абітурієнта до вищого навчального закладу зараховують тільки після видання наказу ректора; житло з державного житлового фонду надають відповідно до рішення органу місцевого самоврядування тощо); коли є спір про право і сторони не можуть дійти згоди щодо рішення про зміст своїх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків (наприклад, при розділі майна судовими органами, господарських суперечок між юридичними особами у господарському суді тощо). Обсяг таких прав і обов'язків визначається судовими рішеннями); якщо скоєно правопорушення і необхідно визначити міру юридичної відповідальності особи (наприклад, винесення вироку за вчинений злочин); якщо необхідно встановити наявність або відсутність факту, що має юридичне значення (визнання громадянина безвісно відсутнім або оголошення його померлим).

Отже, за своєю спрямованістю правозастосування пов'язане з винесенням індивідуально-конкретних приписів, за допомогою яких здійснюються організація та впорядкування суспільних відносин, вирішення завдань, що стоять перед тим чи іншим державним органом, державне керівництво різними сторонами суспільного життя. Тому головне місце в застосуванні права займає правоконкретизуюча діяльність з її творчо організуючим характером. Причому організуючий характер застосування права проявляється в тому, що застосування необхідно у випадках, коли певні правовідносини не можуть виникати і розвиватися без втручання державного органу (або уповноваженого на те державою органу) або коли створюються перешкоди для реалізації існуючих суспільних відносин, врегульованих правом.

Список використаних джерел

1. Перетятко Г. Плюралізм інтерпретацій змістовних вимог моралі при правозастосуванні. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 63. С. 18–28.

2. Павлишин О.В. Правозастосування та його ознаки в контексті семіотико-правового аналізу правової реальності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1. С. 161–172.

3. Юхимюк О.М. Співвідношення понять «правозастосування» та «застосування норм права». *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 53–56.

4. Панкратова В.О. Роль принципу правової визначеності у процесі правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 35–38.

Шамша Ігор Володимирович,

доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат філософських наук, доцент

ЕТИКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ВІДПОВІДЬ НА ГОЛОВНЕ ЗАПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Переконання в тому, що сенс професії адвоката полягає в тому, щоб за гроші довести будь-яку точку зору, за будь-яких умов відстоювати інтереси клієнта, є досить розповсюдженим в наш час. Відповідно до цього переконання, при необхідності, адвокат повинен бути спроможним – завтра – спростувати свою ж позицію, якщо це буде в інтересах підзахисного. Ось таке «високе» покликання... Причому, таке переконання є розповсюдженим як серед пересічних громадян, так і серед студентів юридичних навчальних закладів, діючих адвокатів, і (навіть) кандидатів юридичних наук, а також – в літературі.

Наведене переконання є відповіддю на головне запитання адвокатської етики: яким саме чином адвокат повинен захищати клієнта? Для чіткості розуміння *запитаного* в цьому запитанні, додамо умови місця і часу. За умов винності клієнта в скоєному злочині, прямого визнання їм власної провини, неспівчуття адвоката злочину, наявності у сторони звинувачення доказової бази. Як адвокат повинен захищати інтереси клієнта, коли він розуміє провину підзахисного, в якій той сам зізнався, і стосовно якого сторона звинувачення збрала несуперечливу доказову базу?

Зрозуміло, що відповіді на це запитання може бути дві – перша наведена в розповсюдженому переконанні: адвокат повинен не дивлячись ні на що, діяти в інтересах клієнта. Друга відповідь – протилежна: за будь-яких умов адвокат повинен діяти в інтересах держави та суспільства. Спробуємо «зважити» ці відповіді в етико-антропологічній вимірі, адже наведене запитання є головним запитанням *етики адвоката*, в якому відображається специфіка морального вибору, здійснюваному в адвокатській професії.

Наведемо декілька позицій, які можна зустріти в літературі.

Позиція перша: справедливість. Обіцянка адвоката – *бути завжди справедливим* – яку він дає під час складання присяги, не може бути виконаною, оскільки суперечить «... окремим основним (цікаве словосполучення (!) – І.Ш.) принципам адвокатської діяльності» [1, с. 157]. А саме: «... справедливість тріумфує, коли злочин розкритий, а